

Культура життєтворчості особистості: проблема визначення

Культура життєтворчості особистості розглядається як такий спосіб життя людини, коли людина існує як істота, що відтворює сама себе у всіх загальнолюдських характеристиках.

Ключові слова: людина, культура, особистість, життя, творчість, освіта, виховання.

Побудова демократичного суспільства з високорозвиненою економікою об'єктивно зумовлює потребу розвитку творчого потенціалу особистості, здатної до інноваційної активності, що є гарантом її успішної соціальної адаптації в сучасному світі. Йдеться про формування життєтворчості, як інтегративної риси особистості, яка проявляється у тому, що людина творче підходить до всіх видів діяльності.

Кожний історичний етап розвитку суспільства зі своїми політичними, екологічними, економічними та соціальними проблемами потребує нової особистості, актуалізує її певні соціально-психологічні властивості, необхідні для успішного розвитку. На етапі радикальних соціально-економічних перетворень, що здійснюються в Україні, зростає роль особистісної активності, відповідальності та професіоналізму. Стратегії самоздійснення особистості на життєвому шляху значною мірою пов'язуються із виборами тактик міжособистісної взаємодії та взаємостосунків. У цих формах соціальної активності виявляються здібності індивіда, його провідні потреби, цілі, цінності, спрямовані на успішне особистісне самоствердження. Життєтворчість особистості розглядається, з одного боку як вибір власного шляху та створення умов для його реалізації у запропонованих умовах, а з іншого – як втілення в процес самоздійснення творчого початку, який зумовлює і створення себе, і творче перетворення навколишніх обставин. В свою чергу **культура життєтворчості особистості розглядається як такий спосіб життя людини, при якому людина існує як істота, яка відтворює сама себе у всіх загальнолюдських характеристиках.**

Процес відтворення, тобто становлення особистості як цілісності постає з існуючої потреби (жити, бути) тих можливостей, які потенційно притаманні індивідові. Але їх за різними причинами – немає. Справа в тому, що соціум у тому конкретному часі і конкретних історико-економічних умовах, коли в нього приходять і існує дана особистість, досить жорстко детермінує вияв і розвиток одних здібностей і призупинення та нереалізованість інших. Соціальний індивід (тобто індивід, який стає соціальною істотою, носієм всезагально-історичних здібностей) спочатку в своїх можливостях вичерпує самого себе для того, щоб з даного середовища мак-

симально увібрати в себе ті потенції, ті сили, які йому притаманні. І потім ці сили повертаються у соціальне середовище в зовсім інших іпостасях. Вони повертаються в соціальних, опосередкованих, суб'єктивно значущих і для суспільства, і для індивіда потребово-мотиваційних силах[1].

Тому в останній час зростає увага психологічної, педагогічної та соціально-філософської науки до вивчення різних виявів культури життєтворчості, особистісних виборів, життєвої компетентності як передумов на шляху особистості до успішного самоствердження та взаємодії з оточуючими. Головним компонентом культури життєтворчості є життєва компетентність, яка є поєднанням свідомо та цілеспрямовано набутих знань, достатніх для розуміння закономірностей розвитку певного суспільства й свого місця в ньому, з власним життєвим досвідом та вмінням доречного його застосування для забезпечення успішної життєдіяльності. Життєва компетентність – широке поняття, що включає компетентність у різних сферах людської діяльності[2].

Власне проблематика культури життєтворчості вперше оформилася в психології в розробках Л.В.Сохань та її послідовників. У тому або іншому ступені питання особистості як свідомого автора свого життя розглядалися російськими та українськими дослідниками в психології життєвого шляху, психології особистості і психології творчості, а зарубіжними – в екзистенційній і гуманістичній психології[3].

Для сучасної філософії в дослідженні культури життєтворчості однією з ключових є проблема співвідношення особистості і культури, вирішення якої має визначальне значення для з'ясування сенсу і сутності процесу культурно-історичного розвитку. Будучи достатньо традиційним для історії філософської думки, це питання набуває в наші дні нового змісту. Традиційна дихотомія «особистість – культура» в сучасній духовно-практичній ситуації не є однозначною, і в цьому складність проблеми. Самопочуття реального індивіда нерідко приходять до суперечності з потоком культурної творчості і результатами розвитку цивілізації. Виникає бажання знайти причини тих непередбачених культурних акцій, які опрідметнилися в сучасному житті[4]. Крім того, з розвитком усвідомлення екологічних проблем дихотомія переходить у трійцю: особистість – культура – природа, що вимагає залучення дещо іншої методології та парадигми дослідження.

Традиційно дослідження закономірностей розвитку життєтворчої активності особистості в дорослому віці перебуває на межі фундаментальних галузей психологічної науки: загальної психології – психології особистості, психології активності, продуктивного мислення, психології праці та професійної діяльності; вікової – генетичної психології, психології розвитку, психології дорослості, акмеології; соціальної – практичної психології, психології впливу; педагогічної – психології навчання дорослих, психолого-педагогічного забезпечення саморозвитку, особистісного зростання. Але зараз постає потреба залучення до методології філософських категорій (істина, сенс життя, рефлексія), соціологічних (соціалізація, інтеріоризація), педагогічних (виховання, самовиховання) та інших категорій та відповідних методів. Стрижневим визначенням при цьому залишається особистість, яка створює свій життєвий шлях.

Індивідуальність життєтворення проявляється в певній архітектоніці життєвого світу, створеного за неповторними законами, авторськими проектами. В цьому проекті в згорнутому плані існує загальнолюдський зміст,

який відтворює еволюційний шлях, що пройшла родина, нація, культура, набутий досвід, який особистість навіть не усвідомлює. Життєтворчість є результатом саморуху особистості, активного ставлення до дійсності. Життєвий світ є відкритою системою, що вмє саморегулюватися, самоорганізовуватися, самозмінюватися. Цей світ виникає як результат численних взаємопроекцій внутрішнього і зовнішнього світів. Внутрішній світ особистості передбачає певні цінності, ідеали, які наслідують особистість. Як зберегти баланс між зовнішнім і внутрішнім світом, запобігти виникненню особистісних відхилень, появу дисгармоній у розвитку особистості, допомогти набутти навиків вільного життєвого вибору – є головним питанням життєтворчості особистості[5].

Існує безліч наукових підходів як у визначених науках та наукових галузях, так і міжгалузевих до визначення поняття життєтворчості та його компонентів. Так, життєтворчість визначається як сукупність діяльнісних характеристик життя: дій з організації життя (В.Калін, Є.Колесніков); діяльність особистості, що спрямована на проектування, планування, програмування та творче здійснення нею свого індивідуального життя (Г.Несен, Л.Сохань та ін.). Причому ця діяльність спрямовується водночас у двох напрямках: на пошук і подолання проблемних ситуацій (Г.Ложкін, Є.Колесніков, Н.Пов'якель, Н.Чепелева та ін.), суперечностей життя (Л.Сохань та ін.), конфліктних ситуацій особистісного плану (Л.Іванцев та ін.); на творчу активність, творче здійснення власного життя, активно творчий процес, спрямований на відкриття унікального, неповторного в собі та реалізацію цього у власному житті[6].

Важливий аспект культури життєтворчості полягає в тому, що життєтворчість передбачає так званий «життєвий вибір». Завдяки вибору людина приходиться саме в те місце, де вона знаходиться на своєму життєвому шляху. Соціальний психолог Ерікст виділяє три функції життєвого вибору: а) утворення нового; б) збереження бажаного; в) звільнення від існуючого. Оскільки «внутрішнє» і «зовнішнє» завжди взаємопов'язані, то усі функції вибору будуть впливати одна на одну. Важливо узагальнити тенденції в «життєвому виборі». Який вибір особистість робить в своїх почуттях, думках, вчинках? Класифікуючи ці вибори можна виділити життєві стратегії, які впливають на життєтворчість[7].

Зважаючи на те, що процес життєтворчості є цілісною реалізацією всіх потенціалів особистості творця, акмеологічним виявом її буття, життєтворчу активність визначають як особливий, інтегральний вид активності особистості, що складає симультанну єдність її адаптивного, продуктивного, пізнавального та суб'єктного типів, і характеризується цілісністю виявлення на предметному, когнітивному, соціальному й духовному рівнях прояву. З таких позицій життєтворча активність розглядається як активність суб'єкта життєтворчості, який свідомо реалізує цільовий або смисловий аспект цілісного буття відповідно до власного творчого задуму.

Крім того у структурі культури життєтворчості панують такі складові, як сенс життя, воля до життя, життєздатність, життєва ситуація, життєвий шлях. Сенс життя розглядається і як глобальна філософська категорія свідомого буття людини, і як суб'єктивна мета, яку ставить перед собою окрема особистість. Воля до життя є похідною від духовного здоров'я особистості, і водночас вона є одним із найважливіших «регуляторів», що забезпечують максимально можливий рівень і душевного, і фізичного

здоров'я. Воля до життя – це мобілізація сил на втілення смислу життя в певному способі життя, зокрема мобілізація на досягнення життєстверджуючого смислу смерті: не просто існувати, а саме повноцінно жити, устигнути відбутися повноцінною особистістю; навчитися цінувати життя, берегти людей, особливо близьких, поки вони живі; бути відповідальним за себе і своїх близьких перед власною моральною совістю. Формування волі до життя безпосередньо пов'язане з перетворенням особистості зі стихійного на свідомого суб'єкта власного життя.

Життєздатність – це спроможність суб'єкта відтворювати себе, свою культуру, свої взаємини всупереч нескінченним потокам небезпек, долаючи їх і відповідаючи на них відповідно до реального виклику історії людської долі[8]. Життєтворча парадигма сповідує розвивальний спосіб життя особистості у виховному середовищі з орієнтацією як на розвиток, так і саморозвиток потенційних можливостей особистості[9].

Будь яка концепція життєтворчості оперує поняттями самоактуалізація, саморегуляція, самоздійснення, самовдосконалення, саморозвиток, самосвідомість, самоствердження, самореабілітація, самопрогнозування, самосприйняття, самоаналіз, самооцінка тощо. Сутність кожного з цих понять пов'язана з самостійністю особистості. Самостійно планувати власну діяльність, самостійно приймати рішення й нести відповідальність за результати діяльності – одні з показників сформованості життєвої компетенції особистості[10]. Така особистість володіє технологією самої себе: тіло, душу, думки, поведінку, спосіб життя – усього себе перетворює для досягнення щастя, чистоти, мудрості, досконалості, успіху. Адже тільки самостійна людина здатна будувати свій життєвий простір, проголошуючи творчість принципом життя в технології життєздійснення.

Поняття життєвої ситуації особистості визначається сукупністю обставин життєдіяльності, природних і соціальних чинників, які певним чином, прямо або опосередковано, впливають на поведінку людини, її стан і внутрішній світ, зумовлюють зміст і напрями її розвитку, сприяють виникненню та розв'язанню проблем. Життєва ситуація складається з усвідомлюваних особистістю обставин своєї життєдіяльності та обставин неусвідомлюваних, які хоча й існують об'єктивно, але не помічаються людиною[11].

Поняття життєва ситуація є спорідненою із поняттям життєвий шлях (вони взаємодіють діалектично як частина та ціле). В сучасній науці існує значна кількість концепцій життєвого шляху особистості. Це зумовлено низкою причин. По-перше, категорія життєвого шляху особистості у багатьох концепціях є змістовним інтегруючим поняттям, за допомогою якого можна узгодити і систематизувати цілу низку явищ індивідуального розвитку людини. Інтерпретації феноменів людського буття із застосуванням категорії життєвого шляху у філософії, соціології, педагогіці і психології, особливо – у практичній психології, набувають повноти, системності та остаточного значення[12].

По-друге, специфічною умовою, за якої відбувається дослідження проблем життєвого шляху особистості сьогодні, є ситуація суспільної кризи, під час якої загострюються всі життєві і сутнісні проблеми індивіда. Це вимагає від особистості рефлексії своїх вчинків і поведінки, здібностей, інтенцій і нахилів, а також планування своєї поведінки у найближчій і віддаленій перспективі, формування умінь і навичок розв'язання різного роду конфліктів і проблем, узгодження своїх життєвих планів і задумів

з власними можливостями, з одного боку, та з суспільними умовами – з іншого.

Крім того, поняття життєтворчості складається також із розуміння процесу творчості. У психології, незважаючи на тривалі дискусії, до сьогодні зберігається неоднозначне трактування творчого потенціалу. Причини полягають як у складності цього феномена, так і у наявності різних рівнів його дослідження, зокрема у філософії, наукознавстві, багатьох галузях психології, ставиться питання про реалізацію творчого потенціалу, як самотутньо-творчої самореалізації власного «Я». Творча реалізація – свідома, цілеспрямована діяльність особистості, спрямована на виявлення власних сил, можливостей, обдарувань і здібностей та реалізацію власного «Я». Вона, як соціально-психологічний механізм творчої діяльності, виражає особливості поведінкового компоненту творчого ставлення до дійсності. Визначальною рисою творчої реалізації сенсу життя є здатність взяти на себе відповідальність перед самим собою за втілення цього сенсу в життя, вважає Д.О.Леонтьєв (1999). Цінність творчої реалізації полягає не тільки в результаті – в продукті творчості, але в самому процесі: емоційному включенні, прагненні шукати й випробувати різні рішення, виявляти своє розуміння та ставлення до того, що оточує, що допомагає розкрити її внутрішній світ, особливості сприйняття й уяви, інтереси, здібності, відкривати нове про себе, отримуючи від цього особливе задоволення. Оптимальним є стан змобілізованості потенційних можливостей і здібностей, наявність в цьому стані настановлення діяти у відповідності із мінливими чи постійними ускладненими умовами[13].

Творчість – атрибут людської діяльності; вища форма активності та самостійної діяльності людини і суспільства, яка містить елемент нового, припускає оригінальну і продуктивну діяльність, здатність до вирішення проблемних ситуацій, продуктивну уяву у поєднанні з критичним ставленням до досягнутого результату. Межі творчості охоплюють дії від нестандартного рішення простого завдання до повної реалізації унікальних потенцій індивіда у певній галузі[14].

Творча діяльність – це самодіяльність, яка охоплює зміну дійсності і самореалізацію особистості у процесі творення матеріальних і духовних цінностей, нових, більш прогресивних, форм управління, виховання тощо і розширює межі людських можливостей. Самоактуалізація – наукове поняття, яке реферує певні процеси у реальному світі. Воно говорить про наявність «самості», котра потребує «актуалізації» і означає практичний аспект діяльності у зовнішньому плані, вчинки і дії, спрямовані на виконання життєвого плану. Особливості самоактуалізації полягають у тому, що: кожна дія повинна закінчитися яким-небудь конкретним, описовим результатом; об'єкт, на який спрямована діяльність, і суб'єкт цієї діяльності співпадають (дія, спрямована на самоперетворення); увага звертається на те, що суб'єкт як джерело активності, може зробити сам, без допомоги інших, тобто до отримання результату інші суб'єкти непричетні.

Таким чином, життєтворчість особистості – це особистісна, рефлексійна дія, спрямована на відтворення себе у всіх складових із залученням творчих складових особистості, але під впливом загальнолюдських, загальнофілософських імперативів. **Одним з головних аспектів культури життєтворчості є аспект екологічний, оскільки він охоплює не тільки природу, алей культуру, людину, її духовність тощо.** Ситуація суспільної кризи, як відомо не може існувати окремо від інших двох складових

зазначеної вище трійці (культура, природа). Тому суспільна криза, яка відбивається на всіх перелічених складових життєтворчості особистості є, в свою чергу тільки складовою кризи мета системи людина – культура – природа. Підвищення вимог соціального середовища до гнучкості людського мислення й поведінки, самостійності, готовності розраховувати тільки на самого себе, до відкритості новим формам самореалізації та особистісної життєтворчості ставлять вимогу більш ефективного використання потенційних можливостей людини. Але це, в свою чергу висуває вимоги більш ефективного використання культури та природи. В сучасному стані суспільного розвитку використання природи стає причиною порушення екологічної рівноваги. Порушення екологічної рівноваги в біосфері стає провідним чинником погіршення здоров'я людини[15]. Здоров'я, в свою чергу, є головною умовою життєтворчості людини, визначення та здійснення життєвого шляху. З огляду на це актуальною стає проблема пошуку нових неруйнівних стратегій поведінки людини в біосфері.

Саморозвиток і є атрибутивною ознакою особистості, а в культурі завжди присутній особистісний чинник саморозвитку – перетворення багатства культурного досвіду попередніх поколінь у внутрішнє багатство індивідів, що знову втілюють його зміст у своїй соціальній діяльності, спрямованій, в свою чергу, на перетворення дійсності і самої людини. Культура, таким чином, виступає не як завершений стан, а як процес, що по суті своїй не має кінця. Але цей процес завжди має соціальну змістовність. Розробка світогляду особистості виявляється фактором збагачення і активізації зв'язків людини з культурою, а отже, і соціуму в цілому.

Список використаних джерел

- 1.Максименко С.Д. Теоретичні проблеми самоздійснення особистості / С.Д.Максименко, К.С.Максименко // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І.Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка, Л.А.Онуфрієвої. – Вип.5. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – С.3.
- 2.Лепіхова Л.А. Соціально-психологічна компетентність як передумова успішної самореалізації особистості / Л.А.Лепіхова // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Збірник статей. – К.: Міленіум, 2002. – Вип.6(9). – С.61.
- 3.Пурло О.Ю. Особистість: суб'єкт або автор життєтворчості? / О.Ю.Пурло // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І.Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка, Л.А.Онуфрієвої. – Вип.2. – Кам'янець-Подільський: Аксіома. – 2008. – С.266.
- 4.Агієнко І.В. Соціально-філософський аналіз моделей формування особистості як суб'єкта культури: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / І.В.Агієнко; Дніпропетровський держ. ун-т. – Д., 1998. – С.2.
- 5.Володарська Н. Життєтворчість як чинник гармонізації взаємовідношень особистості, яка має вади здоров'я / Н.Володарська // Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – 2008. – С.49.
- 6.Ямницький В.М. Психологічні чинники розвитку життєтворчої активності особистості в дорослому віці: Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / В.М.Ямницький; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – С.7.

7. Володарська Н. Життєтворчість як чинник гармонізації взаємовідношень особистості, яка має вади здоров'я / Н. Володарська // Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – 2008. – С.45.

8. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття / І. Єрмаков // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. / Під ред. Н. Софій, І. Єрмакова та ін. – К.: Контекст, 2000. – С.28.

9. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посіб.: У 2 ч. / За ред. В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін. – К., ІЗМН, 1997. – Ч.2: Життєтворчий потенціал нової школи. – С.107.

10. Єрмаков І. Освіта і життєва компетентність для ХХІ століття / І. Єрмаков // Завуч. – 2005. – №19. – С.15.

11. Підласа І.А. Психологічний аналіз категорії життєвого шляху особистості: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / І.А. Підласа; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2005. – С.3.

12. Підласа І.А. Психологічний аналіз категорії життєвого шляху особистості: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / І.А. Підласа; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2005. – С.2.

13. Костюченко О. До проблеми формування «Я-образу» як передумови розкриття творчого потенціалу особистості / О. Костюченко // Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – 2008. – С.75.

14. Кривко Т. Проблема самореалізації особистості у глобалізованому світі / Т. Кривко // Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – С.78.

15. Бойчук Ю. Екологія людини як інтегральна навчальна дисципліна у вищому педагогічному навчальному закладі / Ю. Бойчук // Вісн. Львівського ун-ту. – Сер. педагогічна. – Вип.22. – 2008. – С.123.

Акопян В.Г. Культура життєтворчості людини: проблема определения

Культура жизненного творчества личности рассматривается как такой образ жизни человека, когда человек существует как существо, воссоздающее самого себя во всех общечеловеческих характеристиках.

Ключевые слова: человек, культура, личность, жизнь, творчество, образование, воспитание.

Akopyan, V.G. The culture of personal creative activities: the problem of identification

The culture of personal creative activities is considered as such a mode of life of a person, where the person existing as a being recreates oneself in every human characteristic.

Key words: a person, culture, a personality, a life, creation, an education, upbringing.

Свобода народу і його правосвідомість у роботі «Феноменологія духу» Г.В.Ф.Гегеля

Розглядаються питання свободи у філософії Г.В.Ф.Гегеля, а саме свобода народу. Аналізуються проблеми правосвідомості особистості і народу.

Ключові слова: народний дух, свобода, право, правосвідомість.

Свобода була і залишається однією із найважливіших проблем в історії філософії. Її визначення є важливим для практичної філософії і філософії права. Свобода виступає і центральним поняттям гегелівської філософії, оскільки мислитель досліджував не лише проблеми індивідуальної свободи, а і свободи народу, суспільства, держави.

Лише «зрілий» народний дух може бути насправді вільним, він утворює державу, тобто загальну форму, у якій свобода набуває свого реального вираження. Народний дух є «душею народу», він відображує історико-культурні особливості, надбання певного народу, у ньому поєднані специфічні, загальні ознаки народної свідомості, що знаходять своє відображення і у правосвідомості народу.

Питання свободи з точки зору гегелівської філософії досліджували І.О.Льїн, В.С.Нерсисянц, Т.І.Ойзерман, В.І.Шинкарук, С.Н.Труфанов, О.О.Сумін, Ж.Валь, Р.Гайм, Е.Вейль та інші. Загальним для цих фахівців (можливо лише за виключенням І.О.Льїна) є те, що, свобода розглядається ними як індивідуальна свобода, а свобода народу залишається за межами філософського аналізу. Дана робота присвячена розгляду саме специфіки народної свободи і правосвідомості, метою дослідження є розглянути свободу народу та форми її прояву, специфіку народної правосвідомості у роботі Г.В.Ф.Гегеля «Феноменологія духу».

Питання моральної, правової, соціальної сфери постають як важливі вже в «Феноменології духу». Ця моральність Г.В.Ф.Гегель визначає як абсолютну духовну єдність сутності індивідів у їх самостійній дійсності, як деяку у собі загальну самосвідомість, яка для себе настільки дійсна в іншій свідомості, що остання має самостійність, або є для неї деяка річ, і що саме тут вона усвідомлює єдність з нею, і лише у цій єдності з цією предметною сутністю вона є самосвідомість. Ця моральна субстанція, взята в абстракції загальності, є лише мислимий закон; але настільки ж безпосередньо вона є дійсна самосвідомість, або: вона є вдачі [3, с.207]. Розум віднаходить у самостійності іншого єдність з ним, відбувається процес зняття дуалізму суб'єктивного і об'єктивного.